

نقش و جایگاه حریت و آزادگی در فرهنگ سیاسی تشیع

زاهد غفاری هاشجین (نویسنده مسئول)^۱

امید حسینی^۲

چکیده

حریت و آزادگی از جنبه های مختلف فردی، اجتماعی، اعتقادی و سیاسی قابل بررسی است. از نظر فردی، آزادگی به معنای رهایی عقل و جان و روح و روان آدمی از زندان نفس، غفلت، شهوت و شیطان است. از نظر اجتماعی نیز، آزادگی و عزت نفس مانع تسلیم شدن در برابر زورگویان و مستکبران می شود. از سوی دیگر باور شیعیان به امامت و نامشروع بودن همه انواع حکومتها، باعث شده است که آنها زیر بار هیچ حکومت ظالمانه، جائزانه و غاصبانه ای نروند و ضمن مخالفت با گفتمان حاکم و نفی باورهای موجود، همواره به عنوان نیروی اپوزیسیون (فعال یا خاموش) در حکومت های مختلف به شمار بیایند. در طول تاریخ هم افراد و جنبش هایی که گرایش های شیعی داشته اند با تکیه بر همین اصل ارزشی، در برابر گفتمان های دیگر قد علم کرده اند. این مساله را به طور کلی می توان به مبانی اعتقادی شیعیان مرتبط دانست اما از سوی دیگر ناشی از حریت و آزادگی فردی و اجتماعی آنها نیز هست. این پژوهش با استفاده از روش کیفی، تحلیلی و توصیفی و با استفاده از ابزار فیش برداری برای جمع آوری داده ها انجام شده است و به این مساله اشاره دارد که حریت و آزادگی به عنوان مفهومی فردی و اعتقادی، وقتی در بستر زندگی اجتماعی و سیاسی شیعیان قرار می گیرد، بازتابهای مختلفی را در رفتار سیاسی آنها خواهد داشت.

واژه های کلیدی: فرهنگ سیاسی تشیع، حریت و آزادگی، رفتار فردی، رفتار سیاسی اجتماعی.

^۱ دانشیار علوم سیاسی دانشگاه شاهد (نویسنده مسئول)

z_ghafari@yahoo.com
omidhosseini80@gmail.com

^۲ دانشجوی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد

طرح مساله

حریت و آزادی از مهمترین فضایل انسانی به شمار می‌آید که هم در ادبیات دینی و مذهبی و هم در نگاه غیرمذهبی مورد تأکید و توجه است. این عبارات امام حسین (ع) در روز عاشورا خطاب به کوفیان که «اگر دین ندارید لااقل آزاده باشید» نشان از ارزش والای آزادی به عنوان یک ارزش اخلاقی فارغ از نگاه دینی دارد. از نظر فردی انسان آزاده خود را از قید و بند خواسته‌های ذلت آور نفس رها ساخته و به بالاترین درجات انسانی و اخلاقی دست پیدا می‌کند. براین اساس دین اسلام این فضیلت والای اخلاقی را ستوده و بندگی خداوند را تنها راه رسیدن به آزادی می‌داند. از نظر اجتماعی نیز انسان یا جامعه آزاده زیر بار ذلت و همراهی با ستمگران نمی‌رود و مرگ را بر زندگی با ذلت ترجیح می‌دهد. از این منظر نهضت عاشورا یکی از مهمترین جلوه‌های حریت و آزادی به شمار می‌آید. در حقیقت عاشورا که یکی از مولفه‌های اعتقادی شکل دهنده به زندگی شیعیان و بر فرهنگ سیاسی تشیع، پیام‌ها، درس‌ها، نتایج و آثار مختلفی دارد که در گذر زمان بر روح و روان شیعیان اثر گذاشته و رفتار فردی و اجتماعی آنها را تحت تأثیر قرار داده است. یکی از این مفاهیم، آزادی سیدالشهدا و یاران باوفای ایشان است که علی‌رغم خفقان، سرکوبی و سکوت بزرگان و نخبگان جامعه اسلامی، حاضر به همراه شدن با اکثریت جامعه اسلامی نشدند و در برابر ذلت انحراف و سقوط جامعه سکوت نکردند. از آن روز تاکنون، عاشورا با همه درسها و مولفه‌های خود که حریت و آزادی هم از جمله آنهاست، بر رفتار سیاسی و همچنین فرهنگ سیاسی شیعیان اثرگذار بوده است.

روش تحقیق

این پژوهش در پاسخ سوال اصلی خود که حریت و آزادی چه اثراتی بر فرهنگ سیاسی تشیع داشته، ضمن بررسی مبانی اعتقادی حریت به اثرات فردی و اجتماعی آن بر زندگی و رفتار سیاسی شیعیان و در نهایت بر فرهنگ سیاسی تشیع می‌پردازد. روش انجام این تحقیق کیفی و از نوع مطالعات تاریخی و اسنادی است. برای گردآوری داده‌ها و مطالب از تحلیل اسناد و مدارک کتب استفاده شده است.

الف- چارچوب مفهومی

۱. مفهوم آزادی و آزادی

برای آزادی معانی متعدّد و مختلفی را در نظر گرفته‌اند. آزادی را قدرت انتخاب، رهایی، ضدّ بندگی، استقلال در عمل، فقدان موانع در راه تحقق آرزوهای انسان، سلب مانع ترقی و تکامل، داشتن حق انجام هر عملی تا حدّی که حق دیگران مورد تجاوز قرار نگیرد و ... تعریف کرده‌اند. آزادی را گاه در برابر بندگی

مهم در برابر آزادی، ترس از دست دادن جان و مال است که باعث می‌شود انسانها، معمولا در شرایط سخت و دشوار، تن به ذلت بدهند و قید آزادی و حریت را بزنند.

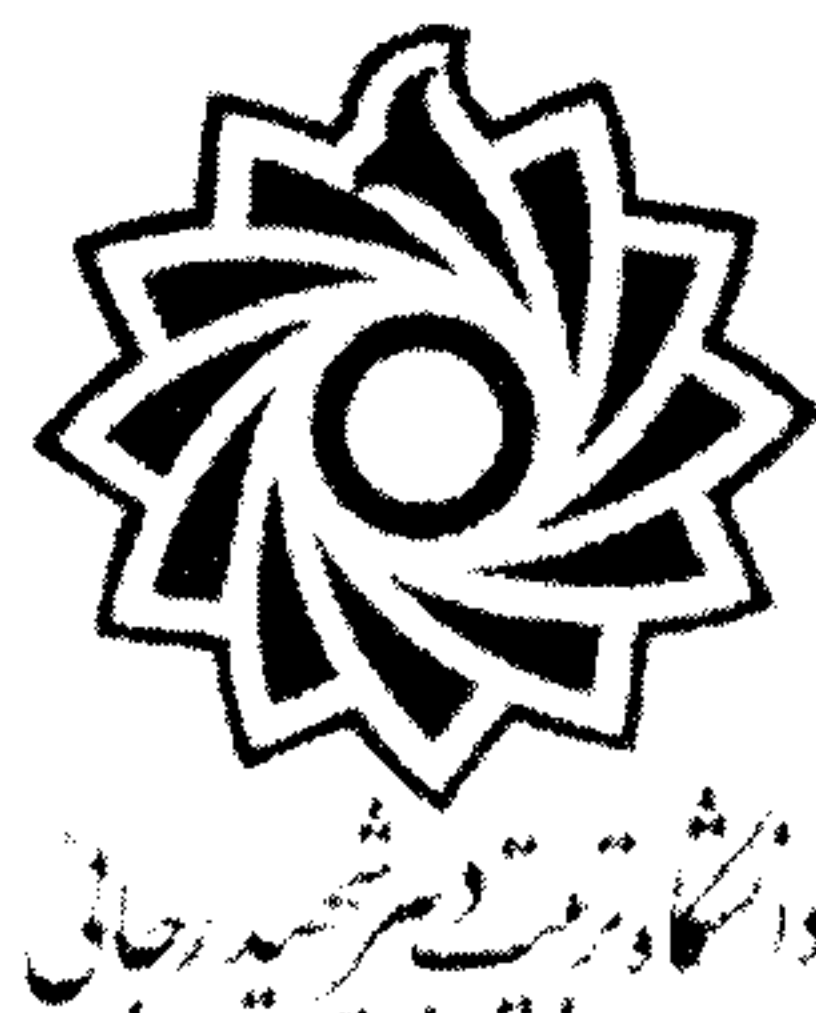
نتیجه گیری

این مقاله در صدد پاسخ به این سوال بود که حریت و آزادی بر فرهنگ سیاسی تشیع چه اثراتی می‌گذارد؟ برای پاسخ به این سوال ابتدا مولفه های آزادی را در فرهنگ سیاسی تشیع و همچنین مولفه های اثرگذار بر حریت را از جنبه فردی و اجتماعی بررسی کردیم. آزادی اگرچه در معنا و مفهوم و در ادبیات مذهبی، معنایی فراتر از آزادی دارد اما در منطق و فرهنگ شیعی برکنار از آزادی نیست. تمایز آزادی و آزادی در اسلام و فرهنگ سیاسی شیعه، گاه باعث می‌شود که آزادی را صرفا مفهومی درونی و فردی و به دور از واقعیات اجتماعی تعریف کنند. اما همان طور که اشاره شد، آزادی اگرچه در برخی تعاریف به آزادی درونی و معنوی انسان تفسیر می‌شود اما در معنای کلی رهایی از هرگونه بردگی و بندگی است، اعم از نفس و شیطان و سلطه دیگران.

در این مفهوم انسان آزاده‌ای که با خودسازی و مراقبت و تقوی و دوری از گناهان و صفات ناپسند اخلاقی، روح و روان خود را صفا داده و از سلطه عیوب و اشکالات غیراخلاقی نجات یافته و یا به دنبال نجات هست، طبعا در دنیای واقعی و عینی هم نمی‌پذیرد که زیر بار سلطه و فرمانبری دیگران باشد. مراقبت و تقوا به انسان آزادی روحی و معنوی می‌دهد و او را از قید و بند تعلقات دنیوی و بندگی نفس و شیطان آزاد می‌کند، و از سوی دیگر به طور غیرمستقیم در زندگی اجتماعی هم باعث آزادی انسان می‌شود. براساس این منطق، بندگی‌های اجتماعی انسان نتیجه بندگی روحی و معنوی اوست و انسانی که به انواع تعلقات دنیوی و شیطانی وابسته و دلبسته است، نمی‌تواند از جنبه اجتماعی، خود را آزاد بنامد و بداند. از این منظر، مراقبت انسان از نفس و وسوسه‌های شیطان و دل‌ن بستن به مظاهر دنیا و تعلقات و مادیات، نشانه حریت و آزادی و آزادی اوست.

اسلام شیعی این فرهنگ را بر سه پایه نص، حدیث و سنت و سیره معصومین در میان شیعیان تثبیت کرده و آنها را به سوی آزادی و حریت رهنمون شده است. همچنین با آنکه در کلام معصومین (ع)، حریت و آزادی به عنوان امری انسانی فارغ از دین و مذهب تعریف شده است اما در فرهنگ اسلامی مخصوصا فرهنگ سیاسی تشیع که خود مجموعه‌ای از باورها و نمادهای اعتقادی است، بارها مورد تاکید و سفارش قرار گرفته تا جایی که اثرات فردی و اجتماعی آن، بر روح و روان و جان و دل شیعیان معتقد، انکارناپذیر است.

اسلام و ارزش‌های متعالی

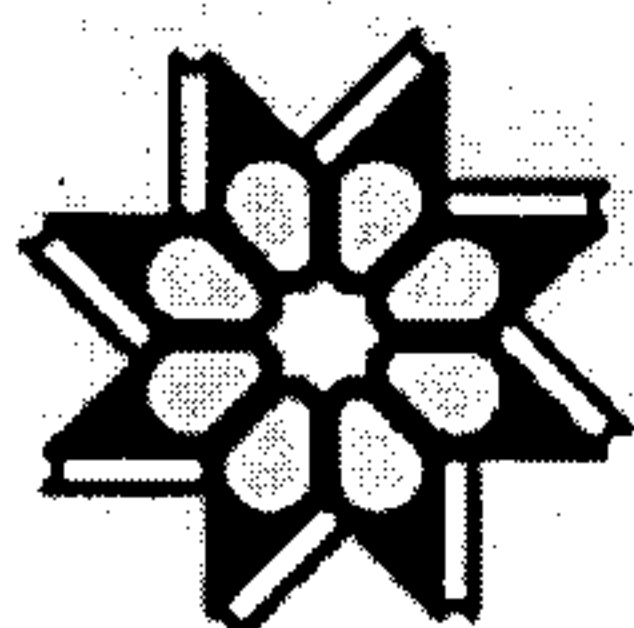
با تأکید بر معنای زندگی

اهداف همایش

بازخوانی ارزش‌های متعالی بر پایه مسأله معنای زندگی
برجسته کردن توجه پژوهشگران به ارزش‌های متعالی اسلام
ایجاد بستر مناسب برای بررسی راه‌های عملی تحقق ارزش‌های متعالی
فراهم آوردن بستر مناسب برای تبادل آرا و اندیشه‌های جدید
تبیین معارف اسلامی بر پایه امکانات درونی مسئله معنای زندگی
آشنایی با سلامت معنوی و سبک زندگی از دیدگاه اسلام

موضوعات اصلی همایش

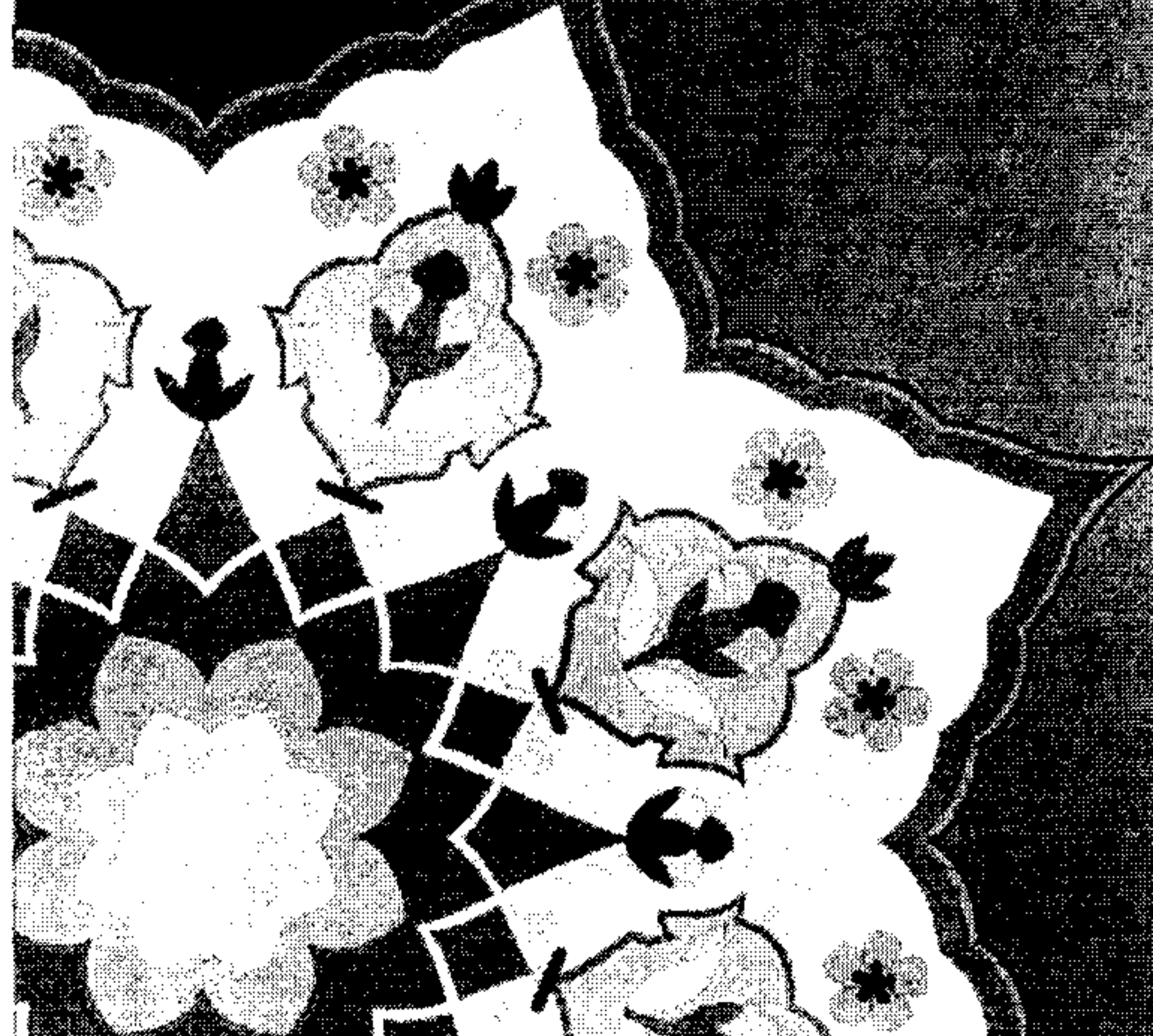
- معنای زندگی و علوم
- معنای زندگی و آموزش و پرورش
- معنای زندگی و سلامت
- معنای زندگی و اخلاق و سبک زندگی
- معنای زندگی و نهادها
- معنای زندگی و دیگر ساختها

مرکز مطالعات اطلاع‌رسانی علوم و فناوری

مقالات برتر که شرایط لازم را کسب نمایند
در نشریه علمی پژوهشی هستی‌شناختی چاپ خواهند شد

مهلت ارسال مقاله ۹۸/۱۲/۱۰
اعلام نتایج ۹۹/۰۱/۳۱
مهلت ثبت‌نام در همایش ۹۹/۰۲/۳۱
تاریخ برگزاری ۹۹/۰۳/۰۸
محل برگزاری دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی
رایانامه همایش confivt@sru.ac.ir
پایگاه اطلاع‌رسانی www.4thconfivt.sru.ac.ir
تلفن تماس ۰۲۱-۲۲۹۷۰۶۰۶۹ داخلی ۲۴۲۷

چهارمین کنفرانس ملی اسلام و ارزشهای متعالی
با تأکید بر معنای زندگی
تیرماه ۱۳۹۹

چهارمین کنفرانس ملی اسلام و ارزشهای متعالی با تأکید بر معنای زندگی